

**ZAMONAVIY PEDAGOGIK YONDASHUVLAR
ASOSIDA ADABIYOT TA'LIMIDA
O'QUVCHILARNING HAYOTIY
KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISH
IMKONIYATLARI**

**OPPORTUNITIES FOR DEVELOPING STUDENTS'
LIFE COMPETENCIES IN LITERATURE
EDUCATION BASED ON MODERN
PEDAGOGICAL APPROACHES**

**ВОЗМОЖНОСТИ РАЗВИТИЯ ЖИЗНЕННЫХ
КОМПЕТЕНЦИЙ УЧАЩИХСЯ В
ЛИТЕРАТУРНОМ ОБРАЗОВАНИИ НА ОСНОВЕ
СОВРЕМЕННЫХ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ
ПОДХОДОВ**

FAN TARMOG'I
13.00.00 – Pedagogika

QABUL QILINDI
01.08.2026

CHOP ETILDI
04.08.2026

Maftuna Odiljon qizi Abdullayeva

Alfraganus universiteti Sharq filologiyasi kafedrasida o'qituvchisi, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada zamonaviy ta'lim talablari asosida adabiyot darslarining o'quvchilarda hayotiy kompetensiyalarni shakllantirish va rivojlantirishdagi pedagogik imkoniyatlari tahlil qilingan. Badiiy asarlarni o'rganish jarayonida o'quvchilarning ma'naviy-axloqiy qadriyatlarini, empatik tafakkuri, tanqidiy va ijodiy fikrlashi, kommunikativ hamda hamkorlik ko'nikmalarini rivojlantirish masalalariga e'tibor qaratilgan. Shuningdek, adabiyot ta'limida nazariy bilimlarni amaliy faoliyat bilan uyg'unlashtirish, muammoli vaziyatlar, guruhli ishlar, loyiha faoliyati, munozara va interfaol metodlardan foydalanishning samarali jihatlari yoritilgan. Maqolada badiiy qahramonlar faoliyati va hayotiy vaziyatlarni tahlil qilish orqali o'quvchilarda mustaqil qaror qabul qilish, muammolarni hal etish, ijtimoiy mas'uliyat va o'z-o'zini anglash ko'nikmalarini shakllantirish imkoniyatlari asoslab berilgan. Shuningdek, globallashtirish va axborot texnologiyalari jadal rivojlanayotgan sharoitda adabiyot fanining shaxsni hayotga tayyorlashdagi tarbiyaviy va rivojlantiruvchi salohiyati ochib berilgan.

Kalit so'zlar: adabiyot ta'limi, hayotiy kompetensiyalar, zamonaviy pedagogik yondashuvlar, badiiy asar, tanqidiy fikrlash, ijodiy tafakkur, empatiya, kommunikativ ko'nikma, ijtimoiy mas'uliyat, muammoli ta'lim, interfaol metodlar, loyiha faoliyati, ma'naviy-axloqiy tarbiya.

ABSTRACT

This article analyzes the pedagogical potential of literature lessons in forming and developing life competencies in students based on modern educational requirements. Special attention is paid to developing students' spiritual and moral values, empathetic thinking, critical and creative thinking, as well as communicative and collaborative skills during the study of literary works. Furthermore, the article highlights the effective aspects of integrating theoretical knowledge with practical activity, utilizing problem-based learning, group work, project-based learning, debates, and interactive methods in literature education. Through the analysis of literary characters' actions and life situations, the possibilities of fostering independent decision-making, problem-solving, social responsibility, and self-awareness skills in students are substantiated. Additionally, the educational and developmental potential of literature as a subject in preparing individuals for life amidst rapid globalization and information technology development is revealed.

Keywords: literature education, life competencies, modern pedagogical approaches, literary work, critical thinking, creative thinking, empathy, communicative skills, social responsibility, problem-based learning, interactive methods, project activity, spiritual and moral education.

АННОТАЦИЯ

В данной статье анализируются педагогические возможности уроков литературы в формировании и развитии жизненных компетенций учащихся на основе современных образовательных требований. Особое внимание уделено вопросам развития духовно-нравственных ценностей, эмпатического мышления, критического и творческого мышления, коммуникативных навыков и навыков сотрудничества учащихся в процессе изучения художественных произведений. Также освещены эффективные аспекты интеграции теоретических знаний с практической деятельностью, использования проблемных ситуаций, групповой работы, проектной деятельности, дискуссий и интерактивных методов в обучении литературе. На основе анализа деятельности художественных героев и жизненных ситуаций обоснованы возможности формирования у учащихся навыков принятия самостоятельных решений, решения проблем, социальной ответственности и самопознания. Кроме того, раскрыт воспитательный и развивающий потенциал литературы как учебного предмета в подготовке личности к жизни в условиях глобализации и стремительного развития информационных технологий.

Ключевые слова: литературное образование, жизненные компетенции, современные педагогические подходы, художественное произведение, критическое мышление, творческое мышление, эмпатия, коммуникативные

навыки, социальная ответственность, проблемное обучение, интерактивные методы, проектная деятельность, духовно-нравственное воспитание.

KIRISH

Respublikamizda olib borilayotgan ta'lim islohotlarining asosiy yo'nalishlaridan biri, albatta, har bir yosh avlodni yetuk, barkamol va o'z kasbining mutaxassisi qilib tarbiyalashdir. Barkamol insonning shakllanishi, munosib kasbni egallashi va jamiyat taraqqiyotiga qo'shgan hissasi juda muhimdir.

Kasbiy shakllanish jarayonining o'ziga xos bosqichlaridan biri – bu kasbni tanlashdir. Bu jarayonda yoshlarning qiziqishlari, iste'dodlari va individual imkoniyatlarini hisobga olish juda zarur. Ular uchun to'g'ri kasbni tanlash nafaqat shaxsiy muvaffaqiyat uchun, balki butun jamiyatning rivojlanishi uchun ham muhim ahamiyatga ega.

ASOSIY QISM

“Yoshlarni kasbiy ko'nikmalarini rivojlantirishi – bu uning yetuk mutaxassis sifatida ongli ravishda o'zini o'zi maqsadga yo'naltirilgan holda kasbiy rivojlantirish jarayonidir. Bu jarayon kasbiy faoliyat samaradorligini ta'minlovchi bilim, ko'nikma va malakalarni, shaxsiy va kasbiy sifatlarini mustaqil takomillashtirishni o'z ichiga qamrab oladi va quyidagi tashkil etuvchilardan iboratdir:

- shaxsiy sifatlarni kamol toptirish;
- intelektual rivojlanish;
- kasbiy rivojlanish;
- jismoniy komillik.

Xususan, mutaxassis o'zini-o'zi kasbiy rivojlantirishi uchun qator zarur sifatlarga ega bo'lishi kerak. Ularga quyidagilarni kiritish mumkin: -kasbiy masalalarni yechishga ichki motivatsiya; -kasbiy masalalarni yechish jarayonida yuqori natijalarga erishishga intilish; -kasbiy ko'nikmalarni rivojlantirishning mazmunini tushunish va metodik asoslarini bilish”

Shuningdek, ta'lim jarayonida ilmiy bilimlarni boyitish, zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo'llash va o'quvchilarning fikrlash qobiliyatini rivojlantirish muhim rol o'ynaydi. Bu orqali yosh avlod nafaqat nazariy bilimlarga ega bo'ladi, balki amaliy ko'nikmalarga ham ega bo'lishadi.

Umuman olganda, ta'lim islohotlari doirasida kasbiy tayyorgarlik jarayonini sifatli tashkil etish orqali biz kelajakda mamlakatimiz ravnaqi uchun zarur bo'lgan malakali mutaxassislarni tayyorlashimiz mumkin.

Birinchidan, ta'lim jarayonida o'quvchilarning amaliy faoliyat tajribasini shakllantirishga alohida e'tibor berilishi zarur. “Bu esa o'quvchilarning nazariy bilimlarini amalda qo'llay olish qobiliyatini oshiradi. Masalan, loyiha asosidagi

ta'lim metodlari, guruhli ishlar va amaliy mashg'ulotlar orqali o'quvchilar real hayotdagi muammolarni hal qilish ko'nikmalarini egallashlari mumkin"[1].

Ikkinchidan, tayanch kompetensiyalarni shakllantirish orqali o'quvchilarni ijtimoiy hayotga samarali tayyorlash jarayonlari tashkil etilishi lozim. Bu kompetensiyalar orasida muloqot qobiliyati, jamoa bilan ishlay olish, tanqidiy fikrlash va muammoni hal qilish ko'nikmalari yetakchi o'rin tutadi. O'qituvchilar ushbu kompetensiyalarni rivojlantirishga yo'naltirilgan darslar va faoliyatlarni rejalashtirishi juda muhimdir.

Uchinchidan, maktab ta'limi shaxsning ijtimoiy va hissiy rivojlanishini ham qo'llab-quvvatlashi kerak. "O'quvchilarga muomala madaniyatini, empatiya va rahbarlik ko'nikmalarini rivojlantirish imkoniyatlarini yaratish orqali ularning jamiyatda faol ishtirok etishiga yordam beriladi"[2]

Oila ham ta'lim jarayonida muhim rol o'ynaydi. Oila a'zolarining ta'limga bo'lgan yondoshuvi, motivatsiyasi va qo'llab-quvvatlashi o'quvchilarning muvaffaqiyatli bo'lishiga katta ta'sir ko'rsatadi. Shuning uchun maktablar ota-onalar bilan hamkorlikni mustahkamlashga intilishi kerak.

Umuman olganda, maktab ta'limi nafaqat bilim berishdan iborat emas, balki har tomonlama rivojlangan shaxslarni tarbiyalashga qaratilgan kompleks jarayon hisoblanadi. Shuning uchun bunday maqsadlarni amalga oshirish uchun qulay shart-sharoitlarni yaratish juda muhimdir.

Adabiyot darslarining o'quvchilarda hayotiy ko'nikmalarni shakllantirishdagi pedagogik imkoniyatlari:

1. Axloqiy va ma'naviy qadriyatlarni shakllantirish:

Adabiy asarlar insonparvarlik, adolat, mehr-oqibat, vatanparvarlik, burch, vijdon kabi axloqiy tushunchalarni o'quvchilar ongiga singdirishda muhim rol o'ynaydi.

Adabiy qahramonlarning ijobiy va salbiy tomonlarini tahlil qilish orqali o'quvchilar yaxshi va yomonni farqlash, to'g'ri qaror qabul qilish, xatolardan saboq olish kabi ko'nikmalarni egallaydilar.

Milliy va umuminsoniy qadriyatlarning uyg'unligini ta'minlash, o'quvchilarda o'z xalqiga va jahon madaniyatiga hurmat hissini shakllantirish.

2. Empatiya va ijtimoiy mas'uliyatni rivojlantirish:

Adabiy asarlar o'quvchilarni boshqa insonlarning his-tuyg'ularini tushunishga, ularga hamdard bo'lishga, ularning dardini his qilishga o'rgatadi.

Qahramonlarning ijtimoiy muammolarga munosabatini tahlil qilish orqali o'quvchilarda jamiyatdagi adolatsizliklarga qarshi kurashish, muhtojlarga yordam berish, atrof-muhitni himoya qilish kabi ijtimoiy mas'uliyat hissini shakllantirish.

Turli madaniyat vakillarining hayoti va urf-odatlarini bilan tanishish orqali o'quvchilarda bag'rikenglik, tolerantlik va boshqa xalqlarga hurmat hissini tarbiyalash.

3. Tanqidiy fikrlashni va muammolarni hal qilish ko'nikmalarini o'stirish:

Adabiy asarlardagi voqealarni, qahramonlarning xatti-harakatlarini va muallifning g'oyasini tahlil qilish orqali o'quvchilar axborotni tanqidiy baholash, sabab-oqibat aloqalarini aniqlash va xulosa qilish ko'nikmalarini rivojlantiradilar.

Qahramonlar duch kelgan muammolarni tahlil qilish, ularning yechimlarini izlash orqali o'quvchilar hayotiy muammolarni hal qilishning turli yo'llarini o'rganadilar.

Adabiy asarlar asosida munozaralar, diskussiyalar, debatlar tashkil qilish orqali o'quvchilar o'z fikrlarini asoslash, boshqalarning nuqtai nazarini hurmat qilish, murosaga kelish kabi ko'nikmalarni egallaydilar.

4. Kommunikatsiya va hamkorlik ko'nikmalarini takomillashtirish:

Adabiyot darslarida guruhli ishlar, loyihalar, rolli o'yinlar tashkil qilish orqali o'quvchilar bir-birlari bilan muloqot qilish, fikr almashish, o'z fikrini bayon qilish, boshqalarni tinglash, umumiy maqsad sari harakat qilish kabi ko'nikmalarni egallaydilar.

Adabiy asarlar asosida sahnalashtirishlar, adabiy kechalar, uchrashuvlar tashkil qilish orqali o'quvchilar o'z iste'dodini namoyon qilish, omma oldida chiqish, o'z fikrini go'zal va ta'sirchan ifodalash kabi ko'nikmalarni rivojlantiradilar.

5. Ijodiy tafakkurni va o'z-o'zini anglashni rivojlantirish:

Adabiyot darslarida ijodiy yozuv, esselar, she'rlar, hikoyalar yozish, rasmlar chizish, musiqa yaratish kabi topshiriqlar berish orqali o'quvchilar o'z ichki dunyosini ifodalash, tasavvurini kengaytirish va ijodiy qobiliyatlarini namoyon qilish imkoniyatiga ega bo'ladilar.

Adabiy asarlarning qahramonlari bilan o'zini solishtirish, ularning taqdiridan saboq olish orqali o'quvchilar o'z shaxsiyatini anglash, kuchli va zaif tomonlarini aniqlash, hayotdagi maqsadlarini belgilash kabi ko'nikmalarni egallaydilar.

6. Axborot bilan ishlash ko'nikmalarini shakllantirish:

Adabiy asarlar haqida ma'lumot izlash, tahlil qilish va saralash orqali o'quvchilar axborot texnologiyalaridan samarali foydalanish, ishonchli manbalarni aniqlash, ma'lumotlarni qayta ishlash va xulosa qilish kabi ko'nikmalarni egallaydilar.

“Globallashuv sharoitida yosh avlodni hayotga tayyorlashning ahamiyati:

Jahon iqtisodiyotining integratsiyalashuvi, texnologiyalarning shiddat bilan rivojlanishi va axborot oqimining kuchayishi yosh avloddan doimiy o'zgarishlarga moslasha olish, mustaqil qaror qabul qilish, kreativ fikrlash va innovatsion yechimlarni topa olish kabi ko'nikmalarni talab etadi”[3].

Global muammolar (iqlim o'zgarishi, ekologik tanglik, migratsiya, terrorizm) yechimida faol ishtirok etadigan, mas'uliyatli vatandoshlarni tarbiyalash zarurati.

Milliy qadriyatlarni saqlagan holda, jahon sivilizatsiyasiga integratsiyalashuv jarayonida yoshlarning muvaffaqiyatli ishtirokini ta'minlash.

Ta'lim tizimida hayotiy ko'nikmalarni shakllantirishning zarurati:

Ta'lim nafaqat bilim berish, balki shaxsni kamol toptirish, uning ijtimoiylashuvi va hayotga tayyorlash vazifasini ham bajarishi lozim.

Yangi avlod davlat ta'lim standartlari (YaADTS) va o'quv dasturlarida hayotiy ko'nikmalarni shakllantirishga alohida e'tibor qaratilganligi.

PISA, TIMSS kabi xalqaro baholash dasturlari natijalari ta'lim sifatini oshirish va hayotiy ko'nikmalarni rivojlantirish zarurligini ko'rsatayotganligi.

Adabiyot darslarining o'quvchilarda hayotiy ko'nikmalarni shakllantirishdagi roliga yetarlicha e'tibor qaratmaslik:

Adabiyot fanining insonparvarlik yo'nalishi, uning ma'naviy-axloqiy qadriyatlarni shakllantirish, empatiyani rivojlantirish, shaxsning dunyoqarashini kengaytirish imkoniyatlaridan to'liq foydalanmaslik.

Adabiyot darslaridagi an'anaviy yondashuvlarning (asosan, nazariy bilimlarni o'zlashtirishga qaratilgan) o'quvchilarning faolligini, mustaqilligini va ijodiylikini cheklashi.

Adabiyot darslarida zamonaviy pedagogik texnologiyalar va interfaol metodlardan yetarlicha foydalanmaslik.

"Amaliyotda adabiyot darslarida hayotiy ko'nikmalarni shakllantirishga qaratilgan metodik ishlanmalarning kamligi:

Adabiyot o'qituvchilari uchun hayotiy ko'nikmalarni shakllantirishga oid aniq tavsiyalar, qo'llanmalar va o'quv-metodik materiallarning yetishmasligi"[4]

Oliy pedagogik ta'lim muassasalarida bo'lajak adabiyot o'qituvchilarini tayyorlash jarayonida hayotiy ko'nikmalarni shakllantirishga yetarlicha e'tibor qaratmaslik.

Adabiyot o'qituvchilarining kasbiy rivojlanish dasturlarida hayotiy ko'nikmalarni shakllantirish masalalarining kam yoritilganligi.

Ta'limda nazariyani amaliyot bilan bog'lash prinsipi o'quv jarayonini yanada samarali va qiziqarli qiladi. Bu prinsip orqali o'quvchilar nazariy bilimlarni amaliy misollar bilan mustahkamlash, ularni hayotiy vaziyatlarda qo'llay olish qobiliyatini rivojlantirish imkoniyatiga ega bo'ladi.

O'quvchilarda onglik va faollikni yuzaga keltirish, ularning o'z-o'zini baholashiga imkon yaratish orqali ta'lim jarayoni yanada interaktiv bo'ladi. Bu esa o'quvchilarga o'z fikrlarini erkin ifoda etish, boshqalar bilan munozara qilish va muammolarni hal etishda kreativ yondashuvni rivojlantirishga yordam beradi.

Badiiy adabiyot na'munalarining asl mohiyatini yetkazib berish esa ta'lim oluvchida hayot haqidagi ko'nikmalarni shakllantirishga xizmat qiladi. Badiiy asarlar

orqali o'quvchilar insoniy his-tuyg'ular, axloqiy qadriyatlar va turli xil ijtimoiy masalalar haqida chuqurroq tushunchaga ega bo'lishadi.

XULOSA

Umuman olganda, nazariyani amaliyot bilan bog'lash prinsipining tatbiqi ta'lim jarayonini boyitadi, o'quvchilarning ijodiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantiradi va ularga real hayotdagi muammolarni hal qilishda zarur ko'nikmalarni beradi.

Ta'kidlash joizki, "o'quvchilarning ma'naviy dunyosini boyitish va ularning estetik didini rivojlantirish uchun badiiy adabiyotlarni muntazam mutolaa qilishlari muhim ahamiyatga ega. Badiiy adabiyot inson hayoti, jamiyat muammolari va axloqiy qadriyatlar haqida fikr yuritishga undaydi, shuningdek, tasavvurni kengaytiradi va ijodiy qobiliyatlarni rivojlantiradi (Nussbaum, 1997)".

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Влияние различных педагогических факторов на развитие критического мышления у будущих учителей начальных классов.
2. Bykovskiy T.V. Contents of Professional Training of Future After-School Teachers in Pedagogical Universities of Ukraine. 2019 International Council on Technologies of Environmental Protection (ICTEP). 23-25 October 2019
3. Tatiana Tkacheva; Zoya Sazonova. Creativity development as indisputable component of long-life education. Published in: 2014 International Conference on Interactive Collaborative Learning (ICL). 2014.
4. Преддипломная практика Радченко Д. С.
5. Abdullayeva, M. O. Q. (2023). RAQAMLI RESURSLAR ASOSIDA ADABIYOT DARSLARINI O'QITISH USULLARI. *Academic research in educational sciences*, 4(CSPU Conference 1), 7-11.
6. Abdullayeva, M. O. (2025). O'QUVCHILARDA HAYOTIY KO'NIKMALARNI SHAKLLANTIRISHDA KASBHUNARGA YO'NALTIRISH, MEHNAT TARBIYASI VA ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALARNING AHAMIYATI. *Inter education & global study*, 3(6 (1)), 24-32.
7. Abdullayeva, M. O. (2024). PISA XALQARO BAHOLASH MEZONLARIDA O'QITISH SAVODXONLIGIGA QO'YILGAN TALABLAR. *Academic research in educational sciences*, (1), 123-126.